

75

80

85

90

95

100

PULL PIN

CATCH-22

AV JOSEPH HELLER

Yossarian
Cato Skimten Storengen

DRAMATISERT AV JOSEPH HELLER
REGISSØR & OVERSETTER YNGVE SUNDVOR
SCENOGRAF ARNE NØST
KOSTYME- & MASKEDESIGNER HELENA MARIE ANDERSSON
MASKØR MIO EYFJORD
LYSDESIGNER TRYGVE ANDERSEN
DRAMATURG CARL JØRN JOHANSEN
LYDDESIGN ANDREAS VEIRE, ARILD LÆGREID & FRODE YTRE-ARNE
FOTO GRETHE NYGAARD
GRAFISK DESIGN STIG HÅVARD DIRDAL
FORLAG NORDISKA APS

Feltpresten
Nina Ellen Ødegård

Milo
Nina Ellen Ødegård

Mor til den døende
Nina Ellen Ødegård

Fru Daneeka
Nina Ellen Ødegård

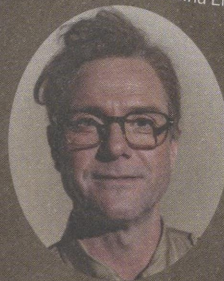
Beatrice
Nina Ellen Ødegård

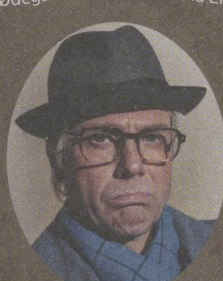
McWatt
Espen Reboli Bjerke

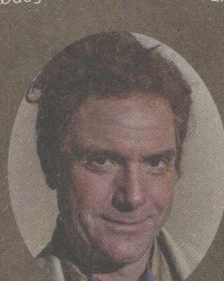
Løytnant Korn
Espen Reboli Bjerke

Towser
Espen Reboli Bjerke

Far til den døende
Espen Reboli Bjerke

Engelsk turnuskandidat
Espen Reboli Bjerke

Texas
Espen Reboli Bjerke

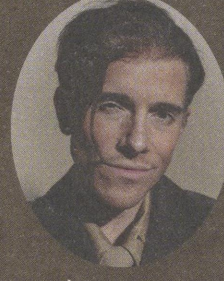
Snowden
Leo Magnus de la Nuez

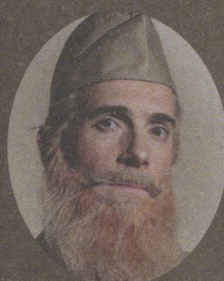
Brad O' Bryan
Leo Magnus de la Nuez

Nately
Leo Magnus de la Nuez

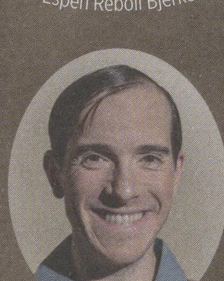
Wintergreen
Leo Magnus de la Nuez

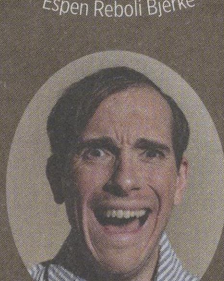
Psykiateren
Leo Magnus de la Nuez

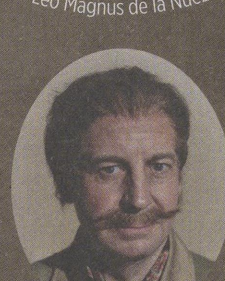
Etterforskeren
Leo Magnus de la Nuez

Bror til den døende
Leo Magnus de la Nuez

Pasienten som så alt to ganger
Leo Magnus de la Nuez

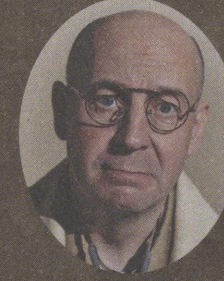
Oberst Cathcart
Øystein Martinsen

Lege 1
Øystein Martinsen

Den gamle mannen
Øystein Martinsen

Doktor Daneeka
Øystein Martinsen

Korporal Withcomb
Matias Kuoppala

Major Major
Matias Kuoppala

Daneekas svigermor
Matias Kuoppala

Lege 2
Matias Kuoppala

Prostituert 2
Matias Kuoppala

Clevinger
Matias Kuoppala

Alle kostymer og scenografi er tilvirket ved Rogaland Teaters egne verksteder.
Forestillingsavvikling gjennomføres av Rogaland Teaters tekniske stab.

ALT ER MEGET VERRE UNDER KRIGEN

Av **Knut Nærum**, forfatter, satiriker og tegneserieskaper.

Krig! Hva er det godt for?! Absolutt ingenting! som Edwin Starr sang i 1970, senere covret av Temptations, Frankie Goes to Hollywood og Bruce Springsteen. Ser man verden under ett og veier fordelene opp mot ulempene, stemmer det nok. Men krig er alltid godt for noen. Ellers hadde kriger aldri brutt ut, eller rettere: De hadde aldri blitt startet. For i motsetning til sykdommer, bryter de sjelden ut av seg selv.

Putin hadde ikke startet krigen mot Ukraina hvis han ikke hadde trodd at det ville styrke hans stilling som leder av Russland. Det verste med en krig er ikke at den er meningsløs, det er at den alltid – for noen – framstår som nødvendig og logisk.

For å bli fritatt fra å fly oppdrag, må du være erklært gal. Men det er fornuftig å ville bli fritatt. Derfor er du tilregnelig, og må fly oppdrag. Dette er også logisk, i henhold til paragraf 22. Joseph Hellers bok *Catch 22* – som han sjøl dramatiserte for scenen ti år seinere – kom i 1961 og tok for seg galskapen i krigens byråkrati, med handlinga lagt til andre verdenskrig: Hvordan noen overlever ved å bli gale, mens noen spiller gale og andre igjen forsøker å stå imot med fornuft. Få år seinere ble boka lest som en fordekt fortelling om Vietnamkrigen, så kom filmen og da var løpet kjørt. Løpet er kjørt så fort man begynner å lage bilder. Det er derfor store deler av verden tror at Jesus Kristus så ut som Bjørn Borg.

Amerikansk populærkultur handler alltid om den krigen USA til enhver tid fører. Soldier Blue viser blåjakker som slakter nordamerikansk urbefolkning på 1800-tallet, men handler om Vietnam og My Lai-massakren. Science fiction-skrøna Independence Day handler om USAs ønske om å være frihetens fanebærer for hele verden etter murens fall. Og superheltilfilmen Iron Man, som innledet the *Marvel Cinematic Universe*, uttrykker ønsket om å ødelegge Taliban med overlegen vestlig teknologi.

SATIRE MOT KRIG

Det fins to typer krigssatire: a) satire mot krig, og b) satire mot fienden. *Catch 22* hører til den første kategorien. Den handler om hvordan politikere og høyere offiserer meler sin egen kake ved å ofre egne soldaters liv.

Joseph Hellers roman og skuespill har sin tydeligste litterære forløper i en tsjekkisk romanserie. Jaroslav Hašek rakk å skrive tre av seks planlagte bind i romanserien *Den tapre soldat Svejk og hans eventyr i verdenskrigen*. Svejk er en enkel og fredsæl kar som sendes til fronten under første verdenskrig, for å slåss i den østerriksk-ungarske hæren. Han berger sitt eget skinn ved å spille dum og å fortelle sine overordnede en endeløs rekke anekdoter. Løgn, bedrag og språklek – en overlevelsesstrategi som løper gjennom hele *Catch 22*.

Skepsisen mot å la unge menn bli kanonføde er godt formulert i et annet verk med handlinga lagt til samme krig. Rowan Atkinson spiller kaptein Blackadder i fjerde sesong av Svarte Orm. Like før han blir sendt opp av skyttergraven og ut i ingenmannsland, uttaler kapteinen: “Field Marshal Haig is about to make yet another gargantuan effort to move his drinks cabinet six inches closer to Berlin.” («Det er like før feltmarskalk Haig gjør enda en gigantisk innsats for å flytte barskapet sitt seks tommer nærmere Berlin.»)

Selv skrev jeg en bok som het *KRIG!* – jepp, med store bokstaver – på begynnelsen av dette årtusen, da det ble åpenbart at USA ønsket å besvare angrepene 11. september med å dra NATO og Norge med seg inn i en krig i Midtøsten. Nødvendigheten ble begrunna med Iraks masseødeleggelsesvåpen, som Saddam Hussein sikkert ønska seg, men strengt tatt ikke hadde. Boka stanset ikke krigen, men det var godt å få sagt det, så den hjalp i det minste forfatteren. (I 1961 åpnet komikeren Peter Cook og noen bekjente nattklubben The Establishment i London. Cook sa at modellen for klubben var “de vidunderlige kabaretklubbene i Berlin, som gjorde så mye for å stanse Hitler og forhindre utbruddet av andre verdenskrig”.)

Også i virkeligheten har mange gitt stemme til motviljen mot å slåss i andres krig. En av de mest kjente var Muhammad Ali. Da han ble innkalt til tjeneste i Vietnam, erklærte han: “My conscience won’t let me go shoot my brother, or some darker people, or some poor hungry people in the mud for big powerful America, and shoot them for what? They never called me nigger, they never lynched me, they didn’t put no dogs on me, they didn’t rob me of my nationality, rape and kill my mother and father (...)”

Den amerikanske forfatteren Kurt Vonnegut var soldat i Europa i 1945.

Da de allierte brannbombet Dresden, satt han som krigsfange i en kjeller. 24 år senere klarte han å fortelle om hva han så da han kom opp av kjelleren, i romanen *Slaktehus-5 eller Barnekorstoget*. Han brukte science fiction-romanen som ramme og pakket sine grusomme minner inn i tidsreiser og metafysisk slapstick. Hovedpersonen i boka er Billy Pilgrim, nok en soldat som ikke vil slåss.

Satire som retter seg mot krig generelt, fins ikke hvor som helst. To betingelser må være til stede: For det første kan satiren bare framføres i et demokrati, med mindre man er klar for å bli bura inn eller det som verre er. Prøver man seg på sånt i Putins Russland, vil man fort få besøk på døra. For det andre må krigen være på avstand – i tid, i geografi eller begge deler. For tida er det tida skrinne kår i den demokratiske staten Ukraina for denne typen satire, den som sier at all krigføring – medregnet vår egen – er fåfengt og kun tjener eliten. Den satiren som sier at ofrene ikke er verdt innsatsen.

DEN ANDRE TYPEN KRIGSSATIRE

Denne retter seg ikke mot krigen, men mot fienden. Den handler om fiendens manglende kampevne, åndelige kapasitet og moral. Som Ragnvald Blix’ klassiske vitsetegning, fra en svensk avis, hvor den norske ministerpresidenten kommer til audiens hos Hitler:

Quisling: Jeg er Quisling!
Vakten: Og navnet?

Hvis noen trenger et bevis på at satire ikke alltid er av det gode, skal man huske på at nazistene også drev med sånt, blant annet i ukeavisa Der Stürmer, der vitsetegningene framstilte jødene som lumske rikinger med edderkoppkropp og/eller hoggtenner.

De lyseste hodene i Nasjonal Samling forsøkte å bruke humor mot sine motstandere og kalte dem jøssinger, som et svar på bruken av «quisling» som skjellsord. Da skjedde det som iblant skjer: At gruppa noen ønsker å ramme, tar ordet tilbake og begynner å bruke det om seg selv, slik svarte rappere bruker n-ordet, homofile selv kaller seg homser og feminister kan kalle seg *bitch*. Nazistene hadde humor, men tapte likevel.

Det fins ingen slemme tyskere i *Catch 22*. Det fins strengt tatt ingen tyskere. Det er en fortelling om galskapen i de alliertes, det vil si vårt eget – system. Som Yossarian sier i klartekst: Det er hans egne overordnede som er fienden.

KRIGSSATIRE UTEN KRIG

Det fins satiriske fortellinger som har handlinga lagt til en krig, men som slett ikke handler om krig. NRK-serien Gutta på skauen foregår under andre verdenskrig, men er en vennlig satire om oss nordmenn på 2020-tallet – hvor pinglete vi har blitt, med våre HMS-tiltak og matallergier og inneklemte dager.

I flere tiår gikk komiserien *’Allo ’allo* alltid på tv. Handlinga var lagt til det okkuperte Frankrike og handlet om lure motstandsfolk og letturtede tyskere, alle med hårreisende aksenter. Men det var ikke en serie om andre verdenskrig – dels var det en humorserie som lekte med krigsfilmklisjéer fra etterkrigstida, dels en tradisjonell situasjonskomedie med krigen som ramme.

TOO SOON?

Fortsatt har ingen laget humor som retter seg mot norske motstandskjempere. Kanskje det fortsatt er for tidlig? USA godtok Joseph Hellers bok i 1961, 16 år etter at andre verdenskrig var slutt. I Norge tar vi krigen mer på alvor, eller så har vi bedre hukommelse. Tor Bomann-Larsen prøvde seg i 1990, med Da det gjaldt. *En god nordmann står endelig fram*, som var en parodi på krigsmemoarsjangeren, med en helt som uforvarende avslørte at han ikke hadde vært særlig heltemodig. Min morfar, som hadde vært på den rette sida og levd farlig under krigen, mislikte den sterkt. Boka gjorde ikke narr av de som kjempet mot tyskerne, men av de som hadde jugd på seg krigsheltestatus. Likevel. For ham kom også den slags spøk for tidlig, 45 år etter krigens slutt. “Det der kan de vente med til jeg er død”, sa han.

Tommy Sørbø og Lars Mjøens radioserie *Heil o’hoi*, som var ute i samme ærend som Bomann-Larsen, ble også for sterk kost for NRK på en 17. mai på midten av 1990-tallet. En oppsatt episode ble flytta til en mindre norsk dag.

Det fins alltid noe det er for tidlig å spøke med, men det er aldri for tidlig å lage satire om den neste krigen. Mye tyder dessverre på at menneskeheten ikke har gjort seg helt ferdig med å krige.

Catch 22 viser at du ikke kan regne med at de menneskene som har makt over deg, vil ditt beste. Det er en fortelling som er egna til å svekke kampgløden. Sånn sett hadde det vært en god ting om dette stykket ble sett av flest mulig russiske soldater.

PREMIERE HOVEDSCENEN 10. MAI 2023